

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ТЕКСТУ ТА КОМУНІКАЦІЇ

УДК 81'23/27:159.922

МОВНА СВІДОМІСТЬ У СТРУКТУРІ ДІАЛОГОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ (ПОШУКИ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Олена Боровицька

*Київський національний університет культури і мистецтв
вул. Щорса, 36, м. Київ, 01601, Україна
bolenar@mail.ru*

Обґрунтовано актуальність вивчення мовної свідомості як транслятора глибинного змісту висловлювання в умовах діалогової взаємодії. Діалог постає як мовленнєва субстанція зі структурними та соціокультурними властивостями. Учасники діалогу виконують свої ролі, враховуючи знання про ролі, статус, локалізацію у просторі та часі тощо. Вивчення глибинної смислової структури комунікативних міркувань стане в пригоді під час дослідження питань соціальної взаємодії. Для її розкриття автор продемонструвала потребу феноменологічного підходу.

Ключові слова: мовна свідомість, діалогова взаємодія, висловлювання, феноменологічна лінгвістика, соціолінгвістика, психолінгвістика, комунікативна лінгвістика.

Сучасні парадигми комунікації мають комплексний характер і перебувають на стику різних дисциплін. Мета статті – розкрити пошук універсальної парадигми вивчення процесу реконструкції смислової специфіки *діалогової взаємодії*, що конструюється з тих смислів, які претендують на визначення глибинного змісту висловлювань як структурних формацій дискурсу і конституують, отже, діалог як дискурс через реалізацію *мовної свідомості* індивідів у *мовленнєвій поведінці*, визначаючи сутність їхньої *мовної інтенції* як учасників дискурсу. Дискурс розглядаємо як цілісну комунікативну одиницю послідовної сукупності висловлювань. Завдання статті – окреслити перспективи аналізу діалогової взаємодії в соціолінгвістичних дослідженнях.

Використаємо думку про те, що феноменологічна лінгвістика дає змогу інтегруватися теоретичним розвідкам та експериментальним дослідженням, завдяки яким мовна свідомість постає як цілісна соціальна свідомість, що сприяє інтерактивній взаємодії людей з їхніми настановами, інтенціями, емоціями, бажаннями як глибинними характеристиками соціальної взаємодії. Тож феноменологічна лінгвістика як мовна феноменологія здатна науково обґрунтувати, диференціювати та інтерпретувати компоненти мовної свідомості як глибинні елементи дискурсу (тексту, котрий розглядається в контексті комунікативної ситуації) через дослідження власне мовної свідомості саме як інтерсуб'єктивної сутності. Враховуємо досвід лінгвістичних традицій, зокрема, концепції дослідження слова В. Гумбольдта, І. О. Бодуена де Куртене, О. О. Потебні, В. В. Виноградова, Л. В. Щерби, Н. Хомського, О. Ф. Лосева та інших, чії розвідки своїми витоками сягають проблеми внутрішньої форми слова як проекції думки. Кожній концепції властивий методологічний принцип, котрий дотичний до проблем саме *мовної свідомості*. Поділяємо погляд

Л. В. Щерби щодо слова як «ментальної проєкції», котра актуалізується у внутрішній його формі. Тобто мовна свідомість, конструюючи висловлювання, створює тексти, і реалізується через мовленнєву поведінку індивіда, а отже, має змогу конструювати/реконструювати реальність. Варто зазначити, що мовна свідомість функціонує і через свідомі (усвідомлені), і несвідомі дії; а в процесі розуміння, зокрема у процесі діалогової взаємодії, активуються майже всі структурні рівні психіки: і свідомі усі «Я» індивіда, і несвідомі (активність усіх можливих архетипних форм) [1]. Саме мовленнєва поведінка свідчить, у який спосіб мовна свідомість реалізує себе в ній через глибинну мовну інтенцію індивіда.

Актуальною вважаємо наукову позицію З. Карманової, яка розглядає проблему через так званий внутрішній зміст слова, тобто його внутрішню форму [2: 15–25], поділяючи, отже, і феноменологічні погляди Г. Г. Шпета, як одного з перших, хто цілеспрямовано здійснив мовну інтерпретацію феноменології [3].

Свого часу Л. С. Виготський дорікав саме тій методології, яка не брала до уваги неподільного взаємозв'язку мислення та мовлення, думки і слова, а продовжувала вивчати мову і слово, акцентуючи увагу на їхньому дослідженні як самостійних та незалежних [4]. Отже, підхід З. Я. Карманової перспективний як феноменологічна позиція в сучасній соціолінгвістиці, позаяк він спрямований на вивчення внутрішніх форм слова як глибинних структурних частин дискурсу. Дослідниця пропонує феноменологічну теорію лінгвістики внутрішніх форм (феноменологічну модель внутрішньої форми слова) [2].

Як відомо, у комунікативно-лінгвістичній парадигмі діалог постає як мовленнєва субстанція, де вже принципово розгалужуються його «структурні» та «соціокультурні» властивості. Варто зазначити, що такою концепцією є діалогова концепція Т. А. ван Дейка [5], один із параметрів якої пов'язаний саме із соціокультурним контекстом, актуальним у дослідженні нашої проблематики, оскільки саме соціокультурний простір є трансформаційним домінантним і усталеним простором сучасної діалогової комунікації.

Важливою є і роль прагматичного підходу до аналізу діалогу. Наприклад, у Г.-П. Грайса, У. Лабова, Дж. Гамперца предметом дослідження постає саме комунікативний зміст, що його вкладає мовець та вилучає слухач [6–8]. Зокрема, Лабов називає це глибинними інтенціями. Специфіка комунікативної інтенції не залежить від форми діалогу: «мовчить вона» чи «звучить» [7].

Варті уваги міркування Дж. Серла щодо здатності мовлення відтворювати реальні процеси шляхом розвитку біологічної здатності свідомості усталювати ті чи інші зв'язки організму зі світом на основі таких інтенційних станів, як віра, намір, бажання тощо [9].

У контексті таких методологічних досліджень, пов'язаних з феноменологічним оглядом запропонованої проблематики, Дж. Лайонз наголошував на актуальності «систематизації партнерів» як одного з кроків аналізу діалогу [10]. Так звані партнери, іншими словами, учасники, вибирають та виконують ролі зі свого «комунікативного репертуару», використовуючи при цьому знання про ролі, статус, локалізацію у просторі та часі, ступінь нормальності, медіум спілкування, предмет розмови, стилістичний ключ тощо [10].

Оскільки процесуальну структуру діалогу Х. Хене, Х. Рейбок [11] розглядали в межах так званого «конверсаційного аналізу», «конверсаційного, або діало-

гового середовища», то зауважмо, що ці концепції зорієнтовані на вивчення процесуальної структури діалогу в контексті соціологічної парадигми.

Відомим у межах саме соціології мови є і *феноменологічний підхід* А. Шюца [12].

Сучасна соціолінгвістика розглядає проблему *мовної свідомості* як *інтерсуб'єктивну сутність*. Досліджується саме той смисловий спектр висловлювання, який своїми витокami сягає його семантичної глибини, відчувати яку дозволяє лише контекст.

Проблематика аналізу інтерпретаційного змісту висловлювання щодо інформаційного стану індивіда [13: 56–59] мотивує вивчення мовної свідомості саме в цьому контексті.

Сьогодні різноманітні строго логічні прийоми аналізу глибинного змісту комунікативних міркувань не є одночасно сталими. Зміст тексту, що виражає знання, твориться в дискурсі, зміст тексту залежить від контексту [13: 56–59]. Звідси неважлива лише граматична залежність речення від мислення та поведінки, частково це вже зрозуміло в *динамічній семантиці* [14: 148–162]. У цій семантиці речення інтерпретується відносно інформаційного стану індивіда. Значенням речення в динамічній семантиці є зміна інформації, яка здійснюється через його вимовлення [14: 148–162]. Нас цікавить «вістря» змісту, глибинна смислова структура висловлювання, для дослідження якої недостатньо лише граматичних, синтаксичних та стилістичних правил, а також строгих логічних прийомів [13: 56–59]. Щораз більш потрібними стають принципи феноменологічної науки [13: 56–59].

Досліджуючи глибинну смислову структуру комунікативного міркування, важливо зважати на його динаміку, що прямо залежить від динаміки ментальних станів, а динамічні характеристики міркувань надаються так званою динамічною семантикою [14: 148–162]. Вагомі такі характеристики міркування, що містять додаткову інформацію, яка може відображати і ставлення до висловлюваної думки, як обґрунтованість знання, і норму, якої потрібно дотримуватися, або як ще щось (наприклад, динамічний аспект нормативного міркування). Ці додаткові характеристики залежать уже від поставленої мети, а також від бажання та способів її реалізації.

Динамічна семантика зорієнтована на з'ясування того, які зміни відбуваються на боці того, хто слухає. Безумовно, додаткова інформація комунікативного міркування виходить з його основної інформації. Отже, синтез цієї двоїстої інформації й даватиме нам можливість виходити на глибинну інформацію міркування, тому що додаткові його характеристики стосуються різноманітних його ознак.

Варто зауважити, що до контекстуальних параметрів, наприклад, когнітивної семантики, належить і ментальний стан індивіда. Так, в одній з останніх її версій моделюється перегляд пропозиційних настанов і пропонується поняття інтерпретації речення як функції з одного ментального стану в інший [14]. Тож інтерпретація також повинна набути динамічного характеру, і щоб зробити її чутливішою до можливих змін контексту дискурсу, то зазвичай та сама семантика й повинна містити засоби репрезентації впливу інтерпретації на такий контекст [14]. Як було зазначено вище, речення інтерпретується відносно інформаційного стану індивіда. Результатом зміни когнітивних світів індивідів є загальний когнітивний контекст, відносно якого і можливе розуміння індивідами один одного [15].

Звідси вивчення глибинної смислової структури комунікативних міркувань ставатиме у пригоді окремим аналітичним дослідженням з вирішення ак-

туальних проблем соціальної взаємодії (Мід [16], Тард [17], Ішмуратов [15], Навроцький [14]).

Будь-який діалог конституюється змістом, а його зміст становить комунікативні міркування учасників, що формують комплекс комунікативних інтенцій (надалі – к-інтенції), а отже, соціальних, культурних та ін.

Діалог, що визначає сутність, зокрема к-інтенції, – це, своєрідний діалог, що апелює до такого дискурсу, в якому відчувається взаємодія культурних свідомостей як трансцендентальної спільності (діалог завжди є формою його існування, позаяк дискурс за своєю природою діалогічний і має здатність і конструювати, і реконструювати реальність: не співрозмовники роблять мовлення зрозумілим, послідовним, а вияви їхніх ментальних станів, де змістом інтенції є свідомі і несвідомі мовленнєві дії та їх реконструкція, а також реконструкція їхніх змістів у процесі діалогової взаємодії). Отже, не що інше, як діалог інтегрує думки та конституюється їхнім змістом.

Зауважимо, що саме поняття культурна інтенція слугує на позначення особливого ментального стану, котрий визначається змістом самої інтенції як дії або як реконструкції дій. Згодом на позначення дефініції культурна інтенція використовуватимемо скорочення к-інтенція.

Конструктивний діалог не лише за формою, але й за своєю суттю припускає інтерактивну взаємодію думок як спільність, зіставлення поглядів як спільність, вихідних культурних позицій як трансцендентальну спільність. Отже, уможливує їхнє рівноправне існування як таких, що претендують на індивідуальну і колективну цінності, засновані на спільних інтересах учасників.

Розпочинаючи саме такий діалог, який визначатиме сутність к-інтенції, учасники, насамперед, свідомо визнають обопільні цінності і зважають на значущість позиції один одного, важливість та оригінальність думки кожного. Вони зорієнтовані і на те, щоб зрозуміти один одного та досягти згоди, і на те, щоб зберегти або уможливити їхню так звану морально-етичну солідарність.

Саме відчуття ситуації як її знання і є тією ознакою, яка може визначити навіть смислову структуру діалогічного мовлення. Скажімо, відчуття ситуації, коли в процесі діалогу інтегруються думки співрозмовників і стають спільними щодо морально-етичного їх усвідомлення, сприйняття/прийняття, конгруентності (щирості), чуттєвого розуміння, у такому разі навіть розбіжності в поглядах щодо спільного інтересу апелюють до такого діалогу, який визначатиме сутність к-інтенції, здатної культивувати в собі таке поняття, як зобов'язання. Воно вважається нормативним поняттям, отже, нормативність інтенції походить від нормативності зобов'язання [14]. Але в цьому випадку нас не цікавлять вияви нормативності зобов'язання, позаяк нормативні критерії, як морально-етичні, і так є головними стосовно обов'язків кожного з учасників діалогу щодо своєї к-інтенції. Саме такий діалог, який визначатиме к-інтенцію його учасників, завжди спиратиметься на віру в те, що зобов'язання є виконуваним. Коли учасники такого діалогу, який визначає к-інтенцію, беруть на себе так звані екзистенційні зобов'язання – зобов'язання, основою яких є досягнення взаєморозуміння через щирість, відвертість, взаємопроникнення, – то вони свято вірять у його виконуваність. Тому віра в його виконуваність завжди є підставою для визначення сутності к-інтенції.

У конструктивному діалозі неодмінно передбачається очікувана відповідь, її передбачення ще у власному міркуванні, а отже, крізь призму толерантного спри-

йняття, толерантної, інколи навіть терпимої, як нормативної, реакції на зовнішні стимули.

Поаяк діалогічні репліки виступають цілісною формацією дискурсу, то діалог завжди є неподільною комунікативною структурою, котра реконструюється неповними реченнями, словами-реченнями, що несуть у собі інформаційне смислове ядро висловлювання і його глибинний зміст, який і відчувається саме в діалоговій взаємодії. Оскільки зміст інтенції становлять свідомі і несвідомі мовленнєві дії, то розуміння глибинної смислової сутності діалогу пов'язане з розумінням та усвідомленням неминучої трансформації комунікативного змісту висловлювань у процесі діалогової взаємодії, насамперед, для уточнення глибинної сутності самої к-інтенції. Тривалість діалогу залежатиме від обопільного бажання учасників спілкуватися і від значущості спільного інтересу, проблеми, якщо така назріла. Саме к-інтенція, реконструюючи бажання як дію, через різноманітні вияви розуміння один одного (екзінтенційний, морально-етичний, соціальний) і забезпечить не лише ефективність, а й довготривалість діалогу.

У зв'язки з цим наведемо думку Г.-Г. Гадамера про мову і розуміння: «У говорінні один з одним скоріше вибудовується спільний аспект того, про що говориться. Власну реальність людської комунікації формує не те, що розмова реалізує, не думку одного щодо думки іншого або додає думку одного до думки іншого. Розмова перетворює обидві думки» (Ганс-Георг Гадамер) (цит. за: [18: 170]).

Отже, за Гадамером, розмова, що вдалася, – це розмова такого типу, що не можна знову повернутися до розбіжності, з якої вона спалахнула. «Тільки спільність, і то настільки спільна, що вона більше не є моя думка чи твоя думка, а спільна витлумаченість світу, уможливорює моральну й соціальну солідарність» (цит. за: [18: 170]).

Отже, така розмова, що апелює до порозуміння як взаємсприйняття, – це той конструктивний діалог, що конститує к-інтенцію. Учасники свідомо визнають спільні цінності та значущість позиції один одного, важливість та оригінальність навіть протилежної думки, яка не лише об'єктивно відображає реальність, але й трансформує її зміст, представляючи її як значущу (знакову) неминучу спільність. Учасники такого діалогу зважають на те, щоб зрозуміти один одного, причому, очікуючи конструктивної відповіді, навіть її передбачення у власному висловлюванні крізь призму толерантної реакції.

Отже, Г.-Г. Гадамер має слушність, кажучи, що правильне й діє як право, вимагає, по своїй суті, спільності, яка створюється в розумінні себе людиною [18: 170]. За Гадамером, саме спільна думка насправді завжди вибудовується у говорінні один з одним.

Гадамерівський погляд на проблему розуміння виходить і з такої його ознаки, як суперечливість. Вона виявляється саме в такому діалозі, де зіставляються радикально різні погляди учасників, в такий спосіб відбувається зіткнення думок вже крізь призму комунікативної реакції. Суперечливі думки – це комунікативні (інтерактивні) думки, що інтегруються та ідентифікуються у структурі діалогової взаємодії і так визначають глибинний зміст мовної свідомості, а отже, і самої інтенції, яка описує або реконструє мовленнєву участь як дії учасників діалогу. Суперечливі думки як конструктивні, будучи універсальною ознакою розуміння, визначатимуть і глибинний зміст к-інтенцій, але неминуче вже крізь призму саме толерантної реакції учасників діалогової взаємодії.

Розкриваючи глибинну сутність мовної свідомості у структурі діалогової взаємодії, у нас є ще не одна можливість пересвідчитися в нагальності досліджуваної проблематики. Наведемо думку Юргена Габермаса з приводу мовленнєвих висловлювань, які він описує як акти, за допомогою яких суб'єкт мовлення може порозумітися з іншими про щось у світі [19: 84–91].

Габермасівське розуміння дій, без сумніву, актуальне в контексті дослідження глибинної сутності мовної свідомості: «Треба говорити тією самою мовою і такою самою мірою належати до інтерсуб'єктивного життєвого світу, щоб використовувати власну рефлексивність природної мови й обґрунтовувати інтерпретацію вербально здійснюваного акту на основі розуміння імпліцитно притаманного самокоментування цієї мовленнєвої дії» (цит. за: [20: 287–324]). Отже, за Габермесом, рефлексивність самоінтерпретації мовленнєвих актів приводить до різноманітних можливих наслідків у мовленні [19]. Тому необхідний такий конструктивний діалог, який визначатиме позитивний характер цих наслідків: спільна мета, спільні інтереси учасників, усвідомлення значущості позиції один одного.

Актуальними вбачаємо й акценти А. М. Єрмоленка [21] на ідеї ідеальної мовленнєвої комунікації, яка, і за Габермесом [19: 84–91], повинна стати критичним масштабом реально досягнутої згоди, щоб фактична згода піддавалась сумніву, критичній перевірці на істинність. Але така вимога, на наш погляд, не завжди буде достатнім індикатором взаєморозуміння.

Досліджуючи сутність мовної свідомості, що реалізується в мовленнєвій поведінці через глибинну інтенцію, а отже, визначається глибинним змістом структури діалогічного синтаксису, не можна залишити поза увагою актуальність ідей американського психоаналітика Еріка Еріксона щодо формування ідентичності як проблеми, яка виникає ще в досить ранньому дитячому віці [22] і яка в процесі подальшої соціалізації впливає на вияв сутності глибинної інтенції як дії або як реконструкції дій.

У процесі комунікації ще маленькі діти мають здатність ідентифікувати своє оточення, ставши дорослішими та вимагаючи перевірки всього на істинність. Отже, культурні періоди як історичні трансформації можуть і травмуюче впливати на формування майбутньої індивідуальної ідентичності (незважаючи на гендерні особливості як критерії самототожності у дитячому віці та на сформовані в подальшому гендерні стереотипи як засоби впливу вже на процес гендерної соціалізації як гендерної ідентичності, що все-таки досить важливо); тож можуть деструктивно впливати спочатку на внутрішню ієрархію очікувань дитини, а згодом і на розвиток індивідуальності та суспільства загалом.

Оскільки через «Іншого» реалізується механізм ідентичності, то відмова від щирості, від взаємопорозуміння, а також небажання знайти згоду призводять до розпаду самої ідентичності. Очевидною стає неможливість ототожнити «Себе» з «Іншим», прийняти його як рівноправного учасника діалогу, позаяк спостерігається як соціальне витісняє індивідуальне: там, де очікувалась впевненість у своїй самототожності, бачимо безособові соціальні позиції, які лише спотворюють той жаданий образ діалогової взаємодії.

Варто зауважити, що, коли йдеться про соціальну інтенцію у структурі діалогової взаємодії, дослідження особливостей вживання мовних засобів у дискурсі вже не можливе без його соціопрагматичного аспекту аналізу: мети комунікантів, їхніх бажань, інтересів (соціопрагматичної настанови); соціальних ролей, статусів,

позицій; специфіки комунікативної ситуації (нормальність, девіантність). Причому саме цей аспект аналізу дискурсу дає нам змогу досліджувати специфіку змісту визначеного типу дискурсу вже як інституційного й на основі соціальних екстрапрагмалінгвістичних ознак-характеристик.

Отож, дослідження соціально-прагматичного аспекту аналізу дискурсу зумовило появу такого перспективного напрямку міждисциплінарних досліджень, як соціальна прагматика дискурсу [23; 24]. Визначаючи його концептуальний статус, без усіляких вагань надаємо йому статусу методологічного підходу до аналізу мовних і соціальних явищ у сучасній лінгвістичній науці.

Соціально-прагматичний аналіз є методом, що намагається реконструювати зміст висловлювання, виходячи з принципів *соціальної прагматики*. Передбачається, що цей зміст синтезується із загального змісту висловлювання і змісту ситуації як семіотичної, детермінованої соціальними характеристиками (нормою, статусом, позицією) її учасників [23; 24].

Нині *мовна свідомість*, як зазначалось вище, розглядається у структурі *діалогової взаємодії як інтерсуб'єктивна сутність*, тому завжди вимагатиме саме інтегративної як концептуальної універсальної парадигми дослідження, котра своїми витоками сягатиме феноменології.

Вихідним і фундаментальним дослідженням діалогу саме як інтерактивного конструкта вважаємо буберівське розуміння діалогу [25].

Сучасна вітчизняна наука активно здійснює теоретичні та методологічні розвідки, зокрема в царині діалогової психотерапії [26–28], актуальної парадигми в наукових дослідженнях проблем соціолінгвістики.

Яскравою закономірністю бачаться концепція діалогових відносин та парадигма діалогової онтології М. Бубера і М. М. Бахтіна [25; 29; 30] (зокрема, аналіз *внутрішнього діалогу на матеріалі прози Ф. М. Достоевського*), котрі без усіляких сумнівів вважатимемо засадничою платформою для теоретичних вітчизняних досліджень.

Зауважимо, що розвідки М. Бубера ще не одержали системного визнання в наукових розробках вітчизняних учених, які, дорікаючи Буберу в метаформулюванні самого визначення діалогу, забувають зазвичай про феноменологічні (як засадничі) принципи дослідження і, на наш погляд, в такий спосіб обмежують теоретичні та практичні дослідження діалогу. Феноменологічні принципи в усіх випадках формують глибинний спосіб бачення ментального інтерактивного простору з багатьма особливостями можливих його атрибутів (особистісного, соціального, культурного та ін.) як важливих умов його дієвості.

Якщо уявляти феноменологічну модифікацію діалогу як психотерапевтичну його модель, учасники якої завжди поза рівністю, то лише взаємне їх проникнення, взаємне співпереживання, чуттєве розуміння, конгруентне (щире), так зване «терапевтичне», безумовне прийняття один одного уможливають їхню обопільну рівність у спілкуванні. Комуніканти, апелюючи до взаємно прийнятної як універсальної комунікативної норми, завжди намагатимуться досягти спільної згоди, глибокого й адекватного розуміння один одного саме через реалізацію «глибин» мовної свідомості кожного і в кожній мовленнєвій поведінці за допомогою сконструйованих висловлювань як цілісних формацій дискурсу.

Тепер зрозуміло, чому Бубер у своїх працях критикує традиційні погляди, які він розуміє як монологічну спробу вчених пізнати життєвий світ саме ізольованого, не інтерактивного індивіда (М. Гайдеггер).

І ось чому окремою та надзвичайно плідною цариною теоретичних і практичних розвідок проблем свідомості, зокрема проблем мовної свідомості у структурі діалогової взаємодії, стали саме екзистенційна й гуманістична психологія; а в царині соціолінгвістики – це феноменологічна лінгвістика. Без усіляких сумнівів, варті уваги наукові погляди Л. Бінсвангера, М. Фрідмана, К. Роджерса, Дж. Б'юджентал, С. Джуларда та інших, у котрих дослідницька модель діалогових стосунків побудована на рівності та шанобливому ставленні комунікантів один до одного.

Відзначимо важливість прагматичних компонентів змісту повідомлень, мовленнєвих жанрів, дискурсів, які виводяться адресатом з контексту спілкування завдяки знанню комунікативних принципів, максим, постулатів і конвенцій спілкування [31]. А конструюватимуться такі дискурсні імплікатури за допомогою не лише самих імплікацій (так званих переплетень) як логічних операцій у дискурсі, котрі два висловлювання пов'язуватимуть в одну цілісну формацію (як відомо, у мовленні така формація утворюється за допомогою сполучника *якщо...*, *то...*).

Комунікативні настанови учасників дискурсу відобразатимуться лише через його імплікатури, так звані прагматичні відношення, функціонування котрих важливе у структурі *діалогової взаємодії* саме для реалізації мовної свідомості комунікантів.

Оскільки запропоноване дослідження передбачає увагу до парадигми в царині соціолінгвістики, котру потрібно розвивати, то саме феноменологічний огляд цієї проблематики – проблематики дослідження мовної свідомості як інтерсуб'єктивної сутності – й дає нам змогу проілюструвати не лише актуальність та доцільність розглянутих концепцій у запропонованому контексті, але й пересвідчитися в їхній інтегративній необхідності для створення єдиної універсальної методології, застосовуючи яку, зможемо досліджувати не лише проблеми мовної свідомості, а й актуалізацію її глибинних інтенцій через діалогову комунікацію в соціумі.

1. Юнг К. Г. Психологические типы / К. Г. Юнг. – Минск, 1998.
2. Карманова З. Я. Феноменология внутренней формы слова / З. Я. Карманова // Вестн. Ленинград. гос. ун-та им. А. С. Пушкина // Научный журн. – 2008. – № 5 (19). – С. 15–25. – (Сер. филология).
3. Шпет Г. Явление и смысл : [монография] / Г. Шпет. – М., 1914. – 218 с.
4. Выготский Л. С. Мышление и речь. Психика, сознание, бессознательное : [монография] / Л. С. Выготский. – М., 2001. – 368 с.
5. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация : [монография] / Т. А. ван Дейк. – М., 1989.
6. Грайс Г.-П. Логика и речевое общение / Г.-П. Грайс // Лингвистическая прагматика: новое в зарубежной лингвистике. – М., 1985. – Вып. XVI. – С. 217–237.
7. Лабов У. Исследование языка в его социальном контексте / У. Лабов ; пер. Ю. Д. Апресяна // Новое в лингвистике. – М., 1975. – Вып. VII. – С. 96–181.
8. Gumpertz J. Linguistic and social interaction in two communities / J. Gumpertz // American Anthropologist. – 1964. – № 66. – P. 137–153.
9. Searle J. Intentionality / J. Searle. – Cambridge, 1983.
10. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика : введение / Дж. Лайонз ; пер. с англ. – М., 2003.
11. Henne H., Rehbock H. Einfuhrung in die Gesprächsanalyse / H. Henne, H. Rehbock. – Berlin ; New York, 1982.
12. Шюц А. Избранное: мир, священный смыслом / А. Шюц ; пер. с нем. и англ. – М., 2004.

13. *Боровицька О. М.* Динаміка міркування як трансформація інформаційного стану (простору) індивіда (*до питання про специфіку аналізу інтерпретаційного змісту висловлювання в контексті викладання розділів модальної логіки*) / О. М. Боровицька // Проблеми викладання логіки та дисциплін логічного циклу : ІУ Міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 травня 2010 р.) : матер. доп. та виступів. – К., 2010. – С. 56–59.
14. *Навроцький В. В.* Логіка соціальної взаємодії : [монографія] / В. В. Навроцький. – Х., 2005.
15. *Ишмуратов А. Т.* Логический анализ практических рассуждений (формализация психологических понятий) : [монография] / А. Т. Ишмуратов. – К., 1987.
16. *Mead G. H.* Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist / G. H. Mead. – London ; Chicago : The University of Chicago Press, 1967.
17. *Тард Г.* Социальная логика : [монография] / Г. Тард. – СПб., 1996.
18. *Гадамер Г.-Г.* Мова і розуміння / Г.-Г. Гадамер // Істина і метод : [монографія] / Г. Г. Гадамер. – К., 2000. – Т. 2. – С. 167–179.
19. *Габермас Ю.* Комунікативна дія і дискурс / Ю. Габермас // Ситниченко Л. Першоджерела комунікативної філософії / Л. Ситниченко. – К., 1996. – С. 84–91.
20. *Габермас Ю.* Дії, мовленнєві акти, мовленнєві інтеракції та життєвий світ / Ю. Габермас // Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія : [підручник] / А. М. Єрмоленко. – К., 1999. – Ч. 2. – С. 287–324.
21. *Єрмоленко А. М.* Комунікативна практична філософія : [підручник] / А. М. Єрмоленко. – К., 1999. – С. 38.
22. *Эриксон Э. Х.* Трагедия личности : [монография] / Э. Х. Эриксон. – М., 2008.
23. *Боровицька О. М.* Загальнофілософські проблеми соціальної прагматики / О. М. Боровицька // Генеза. Філософські студії. Спецвип. журналу. – К., 1998. – С. 65–68.
24. *Боровицькая Е. Н.* Социальная прагматика дискурса как междисциплинарное направление / Е. Н. Боровицькая // Слово, высказывание, текст в когнитивном, прагматическом и культурологическом аспектах : сб. науч. тр. – Челябинск, 2008. – С. 317–321.
25. *Бубер М.* Два образа веры : [монография] / М. Бубер. – М., 1995.
26. *Маслоу А.* Мотивация и личность : [монография] / А. Маслоу. – М., 1987.
27. *Маслоу А.* Религии, ценности и вершинные переживания : [монография] / А. Маслоу. – М., 1964.
28. *Роджерс К. Р.* Взгляд на психотерапию. Становление человека : [монография] / К. Р. Роджерс ; пер. с англ. ; общ. ред. и предисл. Е. И. Исениной. – М., 1994.
29. *Бахтин М. М.* Эстетика словесного творчества : [монография] / М. М. Бахтин. – М., 1979.
30. *Бахтин М. М.* Проблемы поэтики Достоевского : [монография] / М. М. Бахтин. – М., 1963.
31. *Бацевич Ф. С.* Філософія мови : історія лінгвофілософських учень : [підручник] / Ф. С. Бацевич. – Львів, 2008. – С. 131 – 132.

Використані джерела

1. *Юнг К. Г.* Психологические типы / К. Г. Юнг. – Минск, 1998.
2. *Шпет Г.* Явление и смысл / Г. Шпет. – М., 1914. – 219 с.
3. *Henne H., Rehbock H.* Einführung in die Gesprächsanalyse / H. Henne, H. Rehbock. – Berlin ; New York, 1982.
4. *Шюц А.* Избранное: Мир, светящийся смыслом / А. Шюц ; пер. с нем. и англ. – М., 2004.
5. *Mead G. H.* Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist / G. H. Mead. – London ; Chicago : The University of Chicago Press, 1967.
6. *Тард Г.* Социальная логика / Г. Тард. – СПб., 1996.

7. Гадамер Г.-Г. Мова і розуміння / Г.-Г. Гадамер // Істина і метод. – К., 2000. – Т. 2. – С. 167–179.
8. Габермас Ю. Комунікативна дія і дискурс / Ю. Габермас // Першоджерела комунікативної філософії. – К., 1996. – С. 84–91.
9. Габермас Ю. Дії, мовленнєві акти, мовленнєві інтеракції та життєвий світ / Ю. Габермас // Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія / А. М. Єрмоленко. – К., 1999. – Ч. 2 : Вибрані тексти. – С. 287–324.
10. Эриксон Э. Х. Трагедия личности / Э. Х. Эриксон. – М., 2008.
11. Бубер М. Два образа веры / М. Бубер. – М., 1995.
12. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – М., 1987.
13. Маслоу А. Религии, ценности и вершинные переживания / А. Маслоу. – М., 1964.
14. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Р. Роджерс ; пер. с англ. ; общ. ред. и предисл. Е. И. Исениной. – М., 1994.
15. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М., 1979.
16. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского / М. М. Бахтин. – М., 1963.

LANGUAGE CONSCIOUSNESS IN THE STRUCTURE OF DIALOGUE INTERACTION (IN SEARCH OF A UNIVERSAL RESEARCH PARADIGM)

Olena Borovytska

*Kyiv National University of Culture and Arts,
vul. Shchorsa, 36, Kyiv, 01601, Ukraine
bolenar@mail.ru*

The article explains the need for studying language consciousness as a translator of underlying meaning of the utterance under conditions of dialogue interaction. Dialogue is understood as speech substance with its structural and sociocultural features. Participants of the dialogue perform certain roles taking into account the knowledge on role, status and localization in space and time. Studying of deep structure of communicative considerations may be used in research of social interaction issues. The author proves a necessity of applying phenomenological approach.

Key words: language consciousness, dialogue interaction, utterance, phenomenological linguistics, sociolinguistics, psycholinguistics, communicative linguistics.

**ЯЗЫКОВОЕ СОЗНАНИЕ В СТРУКТУРЕ ДИАЛОГИЧЕСКОГО
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ (ПОИСКИ УНИВЕРСАЛЬНОЙ ПАРАДИГМЫ
ИССЛЕДОВАНИЯ)**

Елена Боровицкая

*Киевский национальный университет культуры и искусств
ул. Щорса, 36, г. Киев, 01601, Украина
bolehar@mail.ru*

Обоснована актуальность изучения языкового сознания как транслятора глубинного содержания высказывания в условиях диалогического взаимодействия. Диалог предстает как речевая субстанция со структурными и социокультурными свойствами. Участники диалога исполняют определенные роли, учитывая знания о роли, статус, локализацию в пространстве и времени и т. д. Изучение глубинной смысловой структуры коммуникативных размышлений пригодится во время исследования вопросов социального взаимодействия. Для его раскрытия автор продемонстрировала необходимость феноменологического подхода.

Ключевые слова: языковое сознание, диалогическое взаимодействие, высказывание, феноменологическая лингвистика, социолингвистика, психолингвистика, коммуникативная лингвистика.

Стаття надійшла до редколегії 21.09.2011
Прийнята до друку 11.10.2011